

Levéltári kalandozások – foglalkozások a történelem nyomában

Levéltár-pedagógiai továbbképzés és workshop az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában

A Magyar Levéltárosok Egyesülete (MLE) és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) közös szervezésében második alkalommal zajlott levéltár-pedagógiai továbbképzés és workshop. A 2025. február 28-án tartott *Levéltári kalandozások – foglalkozások a történelem nyomában* című rendezvény résztvevőit és vendégeit Cseh Gergő Bendegúz, az ÁBTL főigazgatója és Kenyeres István, az MLE elnöke köszöntötte. Ezt követően kilenc levéltár mutatta be levéltár-pedagógiai foglalkozásait az érdeklődő kollégáknak, pedagógusoknak és diákoknak: a Budapest Főváros Levéltára (BFL), a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára, Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára, Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára, Vas Vármegyei Levéltára, Veszprém Vármegyei Levéltára, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKI), valamint az ÁBTL.

Az MNL Országos Levéltára *Vörös csillag és kereszt – A kommunista hatalom egyházpolitikája Magyarországon (1948–1989)* című foglalkozása levéltári forrásokra támaszkodva mutatta be a kommunista hatalom keresztény egyházakkal szemben kialakított politikáját és annak kihívásait az egyházak irányában. A foglalkozás során a tanulók megismerhették, hogy milyen módszerekkel, eszközökkel és célokkal kívánt elnyomást és kontrollt gyakorolni az akkori államhatalom az egyházak felett, és ezek milyen hatással voltak az egyházi személyekre és a hívekre.

Az MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára három különböző foglalkozással érkezett az idei workshopra. A *Készítsünk címereslevelet!* című foglalkozás keretében a kora újkori Magyar Királyságban egyre gyakoribbá vált címereslevél-adományozásról és a címerkérés folyamatáról szóló információk alapján a résztvevőknek lehetősége nyílt saját címerek tervezésére és „hiteles” oklevél kiállítására is. A Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltár harmincöt egykori debreceni és tucatnyi – más településeken működött – céh iratait őrzi. A *Mesterségek utcája* című foglalkozás során a kollégák által épített látványos kellékek segítségével ismerkedhettek meg a diákok és az érdeklődők a céhes iratokkal, az egykori mesterségek nevével, azok jelentésével. A levéltár munkatársai egy 1849 első hónapjait – amikor a magyar kormány Debrecen városában működött – idéző, „*A szabadság őrvárosa*” – *Debrecen, 1849* című foglalkozást is bemutattak, amelynek során a résztvevők a korabeli politikai kultúra eszközeivel, röplapokkal és a debreceni nyomdát idéző kézi sajtó segítségével nyerhettek ismereteket, a Függetlenségi Nyilatkozat kiadásának emlékére pedig saját nyomatot is készíthettek.

Az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára munkatársai a különböző íráshordozók történetébe, a papírmerítés gyakorlatába és a pecsétek világába kalauzolták az érdeklődőket. Az *Íráshordozók története, avagy papíron innen és túl* című foglalkozás egy képzeletbeli időutazás keretében ismertette meg a résztvevőkkel a különböző korokban használt íráshordozókat a természetben fellelhető anyagoktól a „fehér művészet” át a modern adathordozókig. A 17. századtól működő papírmerítő műhelyekben gyártott rongypapírok a mai napig tartós, az időnek ellenálló anyagok. A *merített papír nyomában* című, a korabeli gyártási technológia lépéseit környezettudatos alapanyag (tojástartók) felhasználásával bemutató foglalkozás során a résztvevők kipróbálhatták a papírmerítés mesterségét. Végül azok, akik a *Pecsétek és pecsétnyomók* című foglalkozást választották, a levéltár gyűjteményében megtalálható példákon keresztül ismerhették meg az oklevelek és hivatalos okiratok hitelesítésének módozatait és változatos megjelenési formáit az ostyapecséttől a viaszpecséten át az elektronikus bélyegzőig.

A mai Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye több történelmi vármegye részeinek egyesítésével jött létre, így az egyes területek fejlődése, hagyományai eltérnek egymástól. Az MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltárának *Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyék és levéltáraik* című foglalkozása során a résztvevők megismerkedhettek az egykor volt vármegyékkel, illetve azzal, hogy hová kerültek az egykori levéltárak. A foglalkozás célja, hogy a diákok felfedezhessék a helyi történelem különlegességeit, beillesztve azokat a nemzet történetébe. A levéltár munkatársai az élményalapú történelemoktatás keretében lehetőséget nyújtottak viaszpecsét készítésére és a 19. század íróeszközeinek (penna, merített papír) kipróbálására is. A *Mire is jó a pecsét? – Pecséttörténeti ismeretek* című foglalkozás során pedig meg lehetett ismerkedni a szfragisztika alapjaival, a pecsétek típusaival és funkciójukkal.

Az MNL Vas Vármegyei Levéltára foglalkozásai iránt érdeklődők számos játék közül válogathattak. A *Vas vármegye történeti földrajza* című foglalkozás a vasi településekkel és azok emblematisz épületeivel ismertette meg a résztvevő csapatokat. A levéltár munkatársai egy, a 14. századi Vas vármegye úthálózati térképén alapuló társasjátékkal is készültek. A *Comitatus Caroli* című játékban három embernek (kalmár, lovag és domkos szerzetes) kell eljutnia a vármegye keleti feléből a nyugatiba. A játékosok akciókártyát húznak, amely segítségével megismerhetik Vas 14. századi történetének fontosabb személyeit, fogalmait, helyneveit. A vármegye reformáció történetéhez kapcsolódó forrásaival a *Reformáció Vas vármegyében* című foglalkozás során találkozhattak az érdeklődők. A *Tervezd meg a saját címered!* című foglalkozáson pedig sablonok segítségével elkészíthették saját, osztályuk vagy baráti körük címerét. A család-történet és családfakutatás iránti érdeklődés felkeltésére szolgál a *Ki kicsoda a családban?* című program, ennek során a diákok a családtagok megnevezéseit, a rokoni fokokat eleveníthetik fel.

Az MNL Veszprém Vármegyei Levéltára *Az elveszett pecsét nyomában – nyomozós játék a levéltárban* című levéltár-pedagógiai foglalkozását mutatta be. Ezzel a levéltári szabadulós-zobával játékos, interaktív formában, érdekes és ismeretterjesztő feladatok révén ismerhetik meg a diákok a vármegye történetét. A feladatok levéltári forrásokra épülnek, ez lehetőséget biztosít arra, hogy a résztvevők eredeti levéltári dokumentu-

mokkal találkozassanak. A workshop során a levéltár munkatársai a szabadulószoza hátterét, koncepcióját, valamint néhány izgalmas és érdekes feladatot is bemutattak.

Az idei workshopon a BFL *A budapesti hidak története* című foglalkozását ismertette meg az érdeklődőkkel. A Duna fővárosi szakaszán a város két partját összekötő hidak nemcsak fontos funkciót tölthetnek be a lakosok mindennapi közlekedésében, nemcsak különleges szerkezetükkel díszeli Budapestnek, hanem a történetük is számos izgalmas részletet rejt. A játékos foglalkozás során a főváros dunai átkelőinek történetével lehet megismerkedni.

A RETÖRKI gyűjtőkörének sajátosságait szemléltetve egy modern forrástípust választott ki a workshopra. A *Sokadrendű forrásból történetkutatás: rendszerváltás a plakátok tükrében* című foglalkozás kidolgozóinak célja átadni azt a tapasztalatot, hogy történeti ismereteink forrásokon és szakmai módszereken alapuló történetkutatásból erednek; illetve bizonyítani azt, hogy még kevésbé (el)ismert típusú történeti emlékek is jól, sőt a maguk egyedisége miatt akár a mai érdeklődők számára érthetőbb módon és nagyobb motiváló erővel szolgálják ezt az elsődleges célt.

Az ÁBTL két foglalkozását mutatta be a workshopon. A látogatók előtt a restaurátorműhelyt megnyitva, a „*Papírműhely: a restaurálás és konzerválás titkai*” című program során bemutatták, hogyan dolgoznak a restaurátorok, milyen eszközöket és módszereket használnak a régi, sérült papírok megmentésére. Az intézmény munkatársai interaktív módon ismertették meg a résztvevőkkel a restaurálás legfontosabb lépéseit, továbbá azt, hogy mit jelent, ha egy papír savas, ezért töredezik és sárgul, és hogyan készítik elő az iratokat a savtalanításhoz. Az érdeklődők végigkövethették a savtalanítás folyamatát, és megtudhatták, hogyan történik a papírok javítása vasalóval. A résztvevők kipróbálhattak egy szabadulószozobát is a levéltár állandó kiállításában. A *szabadság ára* című foglalkozás során megtudhatjuk, hogyan élhették meg a hidegháborús korszakot azok az emberek, akik emigráltak, ügynökként dolgoztak vagy az állambiztonság megfigyelése alatt álltak. Ebben az interaktív játékban a résztvevők különböző dokumentumok és nyomok segítségével tárhattak fel egy-egy személyes és megrendítő sorsot.

Az idei évben a workshop meghívott vendégei között diákok is szerepeltek. A Svábhegyi Jókai Mór Általános Iskola nyolcadik osztályos tanulói osztályfőnökükkel, Szlovencsákné Sütő Ágnessel közösen vettek részt a rendezvényen, ahol valamennyi levéltár foglalkozásait kipróbálhatták. A levéltár-pedagógiai foglalkozások után kerekasztal-beszélgetéssel folytatódott a program, amelynek résztvevői a meghívott iskola tanulói voltak. A beszélgetés – amelyet a BFL levéltár-pedagógusa, Rácz Attila vezetett – három fő téma köré szerveződött: a diákok elmondhatták aznapi tapasztalataikat az egyes foglalkozásokkal kapcsolatban, beszéltek korábbi élményeikről, és arról is, hogy mit várnak el egy levéltári foglalkozástól és az azt vezető levéltár-pedagógustól. A beszélgetésben részt vevő nyolc diák különösen a kreativitást igénylő foglalkozásokat élvezte. Véleményeik alapján megfogalmazódott, hogy a múzeumok mellett a levéltárak pedagógiai foglalkozásaira is nagy szükség van, ezekben az intézményekben teljesen új témákkal, módszerekkel ismerkedhetnek meg, a múzeumi látogatásokkal ellentétben a levéltárban lehetőség nyílik eredeti dokumentumok vitrin nélküli megtekintésére, akár kézbe vé-

telére is, ami izgalmas és egyedülálló élményt nyújt számukra. A foglalkozások során az IKT (információs és kommunikációs technológiák) eszközök használatát nem feltétlenül igénylik, hiszen, ha a foglalkozás témája és vezetője felkelti az érdeklődésüket, nincsen rá szükség, mivel – a diákokat idézve – a „kütyük” nyomkodása sok esetben csupán pótcselekvés. A tanulók a levéltár-pedagógiai foglalkozások fontosságát azok közösségépítő erejében is látják.

A workshopon részt vevők különböző típusú és módszertanra építő foglalkozásokat, élménypedagógiai játékokat próbálhattak ki: kézműves foglalkozások, levéltári forrásokkal dolgozó foglalkozások, szabadulószoza és társasjáték. A rendezvény szervezői remélik, hogy az idei levéltár-pedagógiai workshop és továbbképzés is hasznos tapasztalat- és ötletcserét biztosított a részt vevő levéltáraknak, szakmai érdeklődőknek, a pedagógusok és diákok pedig új élményekkel térhettek haza. A szervezők bíznak abban is, hogy jövőre, már hagyományként, újra megrendezhetik az országos találkozót. Addig is minden részt vevő levéltár nyitott kapukkal várja levéltár-pedagógiai foglalkozásaira az általános és középiskolás diákokat, valamint pedagógusaikat is.

Lengyel Eszter